

la, si nesciret ex his eruere bona; ergo haec est vera ratio permissionis malorum (1).

Resp. ad 1^m. *Dist. ant.* nequit esse ratio formalis actus ut actus est, *trans.* ut talis actus non repugnans, *nego;* et *nego conseq.* Non quaeritur ratio formalis actus divinae voluntatis; sed quaeritur, quare talis actus non repugnet? Sicut autem generaliter verum est, duas esse tantum rationes ob quas Deus nequit aliquid efficere, vel quia res in se repugnat, vel saltem quia repugnat cum perfectionibus divinis; ita etiam cur Deus non debeat aliquid agere, id est, velle (*Dei enim agere est velle*), duae sunt rationes, aut quia simpliciter non potest, aut quia quamvis possit, tamen nullam habet obligationem agendi ortam ab exigentia aliorum attributorum; ergo quia malum praesertim morale Deus simpliciter posset impedire, et tamen non impedit, nulla alia ratio cum fundamento assignari potest non repugnantiae hujus permissionis, sive hujus actus quo non vult impedire malum, nisi quia non tenetur. Praeterea ratio haec, *non tenetur*, relate ad actum divinae voluntatis aequivalet huic positivae rationi: Utor mea libertate in permittendo seu non impediendo malo, quia nullam habeo obligationem (id est, *non teneor*) oppositum volendi: optime enim hic actus voluntatis meae cum perfectione ceterorum atributorum congruit.

Ad 2^m. *Dist. ant.* si nesciret ex his eruere bona de consequenti, *comc.* a priori *nego;* et *nego conseq.* Nullus eventus hujus mundi, sive positive sive permissive a divina voluntate dependens, potuit non esse ad aliquem finem subordinatus; hoc enim pugnaret cum sapientia divina: ergo revera, si Deus praevидisset se non posse vel nescire aliquid malum ad finem subordinare, nunquam illud fieri permisisset. At hoc est de consequenti, dato scilicet, quod aliquid malum fieri permittat, scit ex illo aliquid eruere bonum, non autem ideo permittit illud ut hoc eruat, quod esset a priori tamquam motivum ipsius permissionis, quodque negamus. Nam generaliter verum est, in malis praesertim moralibus: *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona;* et nullum concipi potest naturale bonum, quod non solum digni-

(1) Adverte, difficultates hujusmodi non esse Manichaeorum, verum illorum e Philosophis, qui juxta communiorem agendi rationem putant se posse, quin imo debere assignare positivas permissionis malorum rationes, sive causas.

tate sua excedere, sed ne aequare quidem valeat turpitudinem unius mali moralis.

Praeterea omnes aliae rationes, scilicet: *Deus permittit malum, ut manifestet justitiam in puniendo, misericordiam in parcendo, ut eruat virtutum actus a recipientibus, ab injuste oppressis, etc.* spectandae sunt tantum de consequenti, supposita nempe permissione malorum: secus vim magnam haberent ea, quae contra hujusmodi rationes oggerit Bayle ex comparatione regis terreni, patris-familias, aliorumque: contra vero corruunt statim, si dicas, ideo Deum permittere mala, *quia non tenetur impedire*, sicut tenentur, quantum in ipsis est, rex, gubernator, pater-familias, alique (1).

73. Opponent 1°. Tot sunt admittenda rerum principia, quot sunt effectus varii et oppositi; atqui dantur in mundo bonum et malum, quae sunt effectus oppositi. Et sane, malum non est a se, sed ab aliqua causa, quae vel formaliter vel eminenter illud in se praecontineat.

(1) Ad singulas hasce aut similes positivas rationes in promptu sunt haud contemnendae responsiones, sive melius effugia. 1°. Motivum manifestandi divinam justitiam et misericordiam, inquirunt, non valet, quia non permittendo malum, ab eoque praeservando, remunerandoque dumtaxat bonas actiones juxta aequitatem, aequae aut etiam excellentiori ratione utrumque divinum manifestaretur attributum; et sane, rex ille ac gubernator qui delicta patrari a populo sineret, ut suam justitiam in puniendo misericordiam in parcendo palam faceret, certe non esset censendus bonus. 2°. Bonum virtutum, quas ad meliorem frugem conversi, aut injuste oppressi exercent, nullam proportionem habet cum inordinatione, atque infinita offensa divina cuilibet malo morali adnexa; et aliunde defectus hujus boni, per alias virtutes sub impeditioe mali moralis exercendas, abunde suppleri posset. 3°. Motivum quoque cujuslibet divini attributi manifestandi, vel cujusdam majoris boni eruendi, insufficientis esse ad permissionem malorum inde generatim colligunt, quod rex e. g. et paterfamilias nequaquam sapientes, providi, etc. dicendi forent, si propter talia motiva malorum colluviem a regno et domo non impedirent, multoque magis, si proter hoc ipsam subditorum infelicitatem in votis haberent. Ubi advertas velim, similitudinem petitam a rege, vim motivi ex toto minime elevare; etenim rex potest ferre, e. g. leges ad bonum commune directas, quamvis certum sit, plerosque subditorum ansam inde fore sumptuosos, aliqua mala patranda, eique praebituros opportunitatem, clementiam parcendo, sapientiam et prudentiam per aptam violati ordinis restitutionem, atque ad id mediorum electionem, manifestandi.

Resp. *Dist. maj.* tot sunt admittenda rerum principia immediata et proxima *trans.* mediata, *nego*; et concessa minori, *nego conseq.* ejusque *probat.* Malum quodcumque, ut diximus [1], consistit in mera privatione boni; nequit igitur spectari velut ens quoddam reale et positivum, quod egeat causa producente, et illud in se praecontinente; sed sufficit causa deficiens a perfectione, cujus deficientia constituet malum; quod cum nequeat esse nisi in bono, et bonum entis proveniat a causa vel principio positivo et bono, idem principium quod immediate producit bonum, fit mediate et remote causa mali, quatenus nempe producit ens finitum a perfectione physica vel morali deficiens. Posset quoque negari, tot semper requiri causas immediatas et proximas, quot sunt effectus oppositi: nam licet causa necessaria, e. g. sol nequeat producere lucem et tenebras, tamen causa finita ex electione agens eadem activitate, sed distinctis actibus, potest oppositos praestare effectus.

Instant. Sub unico principio summe bono non explicatur, quare omnes creaturae sint imperfectae, et aliae aliis perfectiores; siquidem Deus bonus nequit esse *personarum acceptor*: ergo.

Resp. *Nego ant.* et concessa probatione, *nego conseq.* Sciendum imprimis est, defectum ulterioris perfectionis in entibus, sive *malum metaphysicum*, a nonnullis non computari inter mala, quia non dicit defectum perfectionis debitaе, vel naturalis. Sed esto: erit certe aliquid adeo naturae creatae inhaerens, ut repugnet illud non esse sicut repugnat finitum fieri posse infinitum. Hinc quoscumque perfectionis gradus supponas tribui creaturis, semper alii et alii concipi poterunt: ergo intrinsece repugnat creaturam carere defectu ulterioris perfectionis. Ex hoc etiam generaliter colligitur, Deum non teneri ad melius simpliciter, nam tunc teneretur etiam ad optimum, quod pariter intrinsece repugnat; quia secus aut nihil posset facere *ad extra*, aut aliquid sibi aequale. Diversi perfectionum gradus, qui in creaturis elucet, mirifice conspirant ad pulchritudinem universi: Deus autem, cum nihil creaturis debeat; poterat hunc vel illum perfectionum gradum pro lubitu tribuere, qui propterea fieret personarum acceptor; hic enim *uni prae altero tribuit, quod utrique aequae debet.*

74. Opponent II°. Mala physica nequeunt esse nisi a prin-

[1] Parum antea n. 69.

cipio malo: etenim mala sunt serpentes, tineae, aliave vegetabilia vel animalia venenosa et noxia; ergo.

Resp. *Nego ant.* Ad *probat. Dist.* et ista sunt mala in se, *nego*: relative, *subdist.* ad totum mundum, *nego*; ad nos, iterum *subdist.* adaequaete, *nego*; inadaequate, *conc.* Entia quae enumerantur, sunt adhuc in se quid positivum, structurae mirabilis, et ad pulchritudinem et utilitatem totius mundi conferunt; ergo neque sunt malum in se, neque ad totum mundum. Hinc verissime ait S. Augustinus (1): *Quidquid tale est, in quantum est, a summo Deo sit necesse est, quoniam in quantum est, utique bonum est.* Damnum quod nobis quandoque afferunt; plerumque ex nostra incuria et inconsideratione aut ex malo eorum usu provenit; exitant saepe nostram industriam et vigilantiam, et bene adhibita non raro plures utilitates afferunt: ergo relate etiam ad nos non sunt quid adaequate malum, id est ita, ut simpliciter nos destituant aliqua perfectione debita; ergo poterant ad bonum totius mundi et nostrum a principio summe bono procreari. Lepide ut solet, exemplo scorpionis, quem tamquam substantiam malam quidam Manichaeus pueriliter venditabat, hanc rem iterum declarat S. Augustinus (2) inquiens: *Quid enim aliud, cum quaero, quid sit malum, responsuri estis, nisi aut quod contra naturam est, aut quod noceat, aut corruptionem, aut aliquid huiusmodi? At in his ostendi vestra naufragia, nisi forte, ut soletis cum pueris pueriliter agere, respondebitis, malum esse ignem, venenum, feram, et caetera huiusmodi... Quis enim meliuscule imbutus et eruditus non videat, per inconvenientiam corporalis temperationis haec laedere, ac rursus per convenientiam non laedere; saepe etiam commoda non parva conferre? Nam si illud venenum per se ipsum malum esset, eundem scorpionem magis priusque perimeret. At contra, si ei penitus aliquo pacto detrahatur, sine dubitatione interiret; ergo illius corpori malum est amittere, quod nostro recipere. Item illi bonum est habere id, quod nobis bonum est carere.... Nos qui aere vivimus, et terra et aqua obrutos necant: innumerabilia vero animantia per arenam laxioremque terram repunt vitaliter: pisces autem in hoc aere moriuntur. Ignis corpora nostra corrumpit, sed convenienter adhibitus, et resumit a frigore, et morbos innumerabiles pellit.*

(1) *De morib. Manichaeor.* lib. 2. cap. 7.

(2) *Ibidem.*

Instant I°. Sunt quaedam mala physica, quae sunt merae destructiones et contra leges mundi, ut monstra, fulmina, incendia, alluviones, etc. quaequae nequeunt intendi ad ullum finem bonum, Similiter fames, paupertas, dolores infantium et brutorum, etc.

Resp. ad 1°. *Dist.* Nequeunt intendi ad finem bonum alicujus entis particularis, vel ad finem bonum physice *trans.* totius mundi et moraliter *nego.* Leges physicae et activitates causarum secundarum valde bonae sunt, plurimasque utilitates toti mundo aut singulis entium classibus adferunt; ergo licet quandoque per accidens evadant quibusdam entibus particularibus noxiae, non propterea desinunt esse simpliciter bonae; entia enim hujus mundi non debent in hoc casu spectari seorsim; sed tamquam partes hujus ingentis machinae. Hujusmodi difficultas, ut optime advertit Auctor anti-Lucretii, inde ortum habuit quod non praevideamus omnes fines, quos divina ratio in rerum ordinatione adeo complexa atque in exceptionibus ab hac ordinatione intendit, quae exceptiones cum etiam quandoque habeant rationem poenae pro ordinis moralis violatione, jam suo fine et utilitate non destituuntur.

Ad 2^m. eandem distinctionem applicando dicimus in primis, mala physica plerumque provenire et semper fundari in ipsa limitatione creaturae; ergo sicut Deus summe bonus nec potuit nec debuit impedire malum metaphysicum, ita nec physicum. Deinde fames, morbi, etc. sunt frequenter flagellum quo corripimur pro delictis, docentque mentem a rebus sensibilibus avocare, melioremque expectare vitam. Paupertas non extrema quorundam individuorum plura bona adfert integrae societati; per hoc enim constituitur varietas et distinctio conditionum. Dolores infantium et brutorum moment nos, ut ipsis opem feramus: bruta praeterea ratione destituta propriam felicitatem non apprehendunt parumque ejus carentia affliguntur. Si et hujusmodi rationes quandoque defuerint, mala ista debent spectari tamquam defectus, naturae corruptibili et mutabili per se inhaerentes.

Instat II°. Ignorantia, error, passiones quoque quibus sumus obnoxii, nec ad finem moraliter bonum intendi possunt: retrahunt enim a bono morali.

Resp. *Nego ant. Disti. probat.* retrahunt a bono morali ex vitio voluntatis, *conc.* per se, *nego.* Ignorantia et error, dum ex ipsa rationis limitatione procedunt, sunt meri defectus naturae nec retrahunt ab ullo bono natu-

rae debito; sed potius unumquemque monent, ut nolit alta sapere, et de propria ratione praesumere: quod si proveniat vel ex omissa vel ex non recta naturalium facultatum applicatione, ignorantiae et erroris causa residet in nobis. Passionis vero in appetitu sensitivo fundatae, sunt *per se* bonae; per illas enim movemur erga bonum naturae nostrae proportionatum, et aversamur quod est eidem incongruum: quin etiam mutando objectum earum, evadunt prudenter operantibus medium sufficientissimum ad illustria quaedam facta patrandae: quoniam vero passiones istae, utpote ad partem inferiorem spectantes, rationi et voluntatis imperio subiecti debeant, tunc malae evadunt dum contra rationis dictamen ipsis obsecundamus, multoque magis, si per frequentes actus habitum sic agendi contrahamus.

75: Si quis opponeret, luctam partis superioris et inferioris provenire a principio malo, negabis: etenim si solam rationem consulas, nihil aliud in lucta illa deprehendes, nisi quod appetitus sensitivus inclinatur ad bonum sensibile ante rationis reflexionem et voluntatis imperium, et quod reluctanti etiam rationi obsistat adeo, ut nobis incumbat onus perpetuae vigilantiae et dimicationis, ne vehementia ejus illecti illicita volentes amplectamur. Sed ex eo quod inclinatio ad bonum sensibile *per se* bona sit, et *per accidens* tantum, accedente nempe voluntatis consensu contra regulam morum, evadat mala, sola inordinatio quae antevertit rationis reflexionem ipsique reluctanti obsistit, constituit defectum naturae; qui tamen propter rationis renitentis conatum convertitur in bonum morale, et potest esse seges plurimarum virtutum. Deinde nequit probari, contrarium debitum fuisse humanae naturae: scimus quidem ex Fide, Deum non condidisse primum hominem cum ista inordinatione, eamque in praesenti statu esse poenam peccati; sed scimus pariter, subjectionem partis inferioris ad superiorem in primo homine fuisse donum gratuitum Dei, non debitum naturae.

Si iterum opponant, saltem appetitum sensitivum esse malum quatenus inducit in malum morale; respondemus distinguendo, si induceret *per se* in malum, *conc.* si *per accidens* tantum, *nego.* Malum morale consistit in privatione rectitudinis sive conformitatis cum regula morum, quae poterat et debebat esse in actu libero creaturae; ergo abusus libertatis est tota ratio sufficiens mali moralis.

quod profunde per accidens tantum sequitur ex appetitu sensitivo, dum scilicet voluntas illo utitur ad agendum contra rationis dictamen. Ex eo autem quod appetitus sensitivi; praesertim vehementioris, nos pudeat, non sequitur illum esse in se malum; nam etiam caecitatis, e. g. nos pudet licet haec non fuerit nisi defectus naturalis.

76. Opponunt III°. Libertas humanae voluntatis quae est causa mali moralis, nequit esse a principio summe bono: etenim melius est eam non habere, quam habere: valde nocet hominibus.

Resp. 1°. Retorqueo argumentum: libertas est causa boni moralis; ergo est a principio summe bono: est perfectio simplex entis intelligentis; ergo melior est quam nihilum: prodest quoque bene operantibus; ergo poterat tribui hominibus a principio summe bono.

Resp. 2°. *Dist. ant.* libertas *in se spectata* est causa mali moralis, *nego*; libertas, id est, *abusus libertatis, conc.* Deus summe bonus libertatem, non libertatis abusum dedit: libertas autem quatenus est dominium actum nostrorum, est perfectio simpliciter simplex et per se spectata ab abusu praescindit, neque cum ipso, a quo unice malum morale profluit, essentialem et necessarium nexum dicit. Per accidens itaque malum morale fluit ex libertate, quatenus haec invenitur in ente finito, cui regula morum ut recte ad finem dirigeretur erat determinanda, quam dum violat eligendo vetitum aut praeceptum omittendo, habetur malum morale. Libertas igitur est bona *in se*, ad bonum *per se* conducit, quia per eundem physicum actum libertatis aequae fieri poterat bonus usus, ac proinde bonum morale, fierique debebat ex intentione libertatem tribuentis, ut patet ex dictamine rationis et conscientiae stimulis abusum reprobantibus; ergo Deus summe bonus poterat homini tribuere quod est bonum in se, ad bonum per se conducit, quodque bonum est ex intentione illud dantis. Hinc rationes additae distinguantur: melius esset libertatem non habere, et valde nocet de consequenti atque supposito abusu, *conc.* a priori, et hoc non supposito, *nego*: secus de quacumque perfectione nobis communicata idem affirmari posset.

Instant. Deus summe bonus praevidendo libertatis abusum, debebat illum impedire: 1°. quia nulla est ratio sufficiens, cur non impediatur; 2°, quia cum sit causa prima legis et libertatis, censeretur esse auctor mali moralis; 3°,

quia qui praevidet effectum secuturum, et tamen ponit causam, censetur velle effectus productionem; 4°, quia ex quacumque ratione non impediret malum morale, posset cogitari aliud ens ipso melius, quod scilicet impediret; ergo non esset ens summe bonum.

Resp. *Nego ant. Dist. 1^m probat.* nulla est ratio sufficiens positiva, *trans.* negativa, *nego*. Ut superius dictum est, ratio adaequata ob quam Deus non impediatur malum, nequit assignari alia, nisi *quia non tenetur*. Hinc nec ideo non impedit, ut relinquat homini libertatem: quia revera salva libertate humana poterat Deus impedire malum: neque ideo, ut manifestet attributa sua, et praesertim divitias misericordiae suae in Redemptoris adventu; quia pro Deo idem est, hoc potius quam illud attributum suum manifestare, cum non egeat manifestatione gloriae suae *ad extra*, et quia posset quis reponere quod redemptio praeservativa a malis culpaeforte excellentior foret quam sit ista, sicut melius est non permittere ut quis miser evadat, quam postquam evaserit a miseria liberare. Ista igitur aut similes rationes ostendunt quidem Deum ex malis scire eruere bona ipsaque mala ad finem bonum ordinare, sed non sunt *motivum a priori* ipsam permissionem determinans.

Ad 2^m. *Dist. ant.* censeretur auctor mali moralis, si malum necessario et *per se* sequeretur ex lege et libertate, *conc.* si *per accidens* tantum *nego*. Verum quidem est, sublata libertate entis finiti atque lege, non amplius futurum malum morale; sed causa prima legis, et libertatis, cum utrumque ad bonum dirigat, non est causa efficiens abusus libertatis contra legem, in quo malum morale formaliter consistit, et qui *per accidens* tantum sequitur ex suppositione utriusque.

Ad 3^m. *Dist. ant.* qui praevidet effectum et tamen ponit causam, eam censeretur velle, si ideo ponat causam, vel si effectus necessario sequatur ex tali causa, *conc.* si non ideo ponat, nec effectus necessario sequatur, *subdist.* si teneretur talem causam non ponere, *conc.* secus *nego*. Distinctio patet ex supradictis; profecto Deus summe bonus non solum talem effectum non intendit, verum etiam per rationis dictamen illum sibi positive displicere ostendit. Nulla autem lege extrinseca adigitur in exhibitione suae

bonitatis; ergo nulla paritas, quae ab hominibus legi subjectis desumeretur (1).

(1) Exempla malorum quae a filiis, subditis, etc. certo patrandi praeviderentur, licet in patre et superiore ea impediendi debitum supponant, hoc tamen non est illimitatum, sed quibusdam conditionibus et adjunctis definitum: id est, si pater et superior adhibeant media per se sufficientia et efficacia ad ea mala praecavenda, ad aliud quod est praeter exigentiam, et debitam ordinis naturalis convenientiam, minime tenentur. Sic pater filios perpetuo carceri mancipare, aut illis medietatem suorum honorum donare, superior seu domitis famulis majus aequo stipendium tribuere non tenebitur, quamvis certo sciret eos propter hoc a malis patrandis, e. g. furtis, fore cohibendos. Unde si ab his exemplis paritas ad Deum transferatur, illa vel non erit ad rem, vel modo nuper exposito accepta evidenter ostendet, solam certam malorum praevisionem et potestatem ea impediendi, neque in Deum posse inducere obligationem seu necessitatem hujus actualis malorum impeditiois per media infallibilem effectum habitura; praesertim quod, si vel semel concedas, Deum teneri ad id quod est simpliciter melius, sequeretur eum quoque teneri, quod certe repugnat, ad optimum, cum inter bona finita semper aliud melius concipi et haberi queat. Hinc non nisi per summum nefas Bayle, cum impiis, donum libertatis a Deo hominibus tributum cum praevisione quidem abusus, at cum sufficientibus simul mediis ad illum declinandum, adducit in comparisonem, e. g. vel cum gladio, qui tribueretur homini furioso, aut ille quem quis praevideret sibi et aliis fore noxium, vel cum ludis et spectaculis, quibus pater aut mater sineret filios interesse, quamvis praevideret eos pudicitiae jacturam in illis facturos.

Atque hic, postquam aperuimus quid sit sentiendum de permissione malorum in particulari, locus est inveniendi quam sit facile ex dictis respondere generali cuidam sophismati, ad impugnantiam malorum permissionem ab impiis excogitato; inquirunt scilicet: vel Deus bonus potest impedire mala et non vult; vel vult et non potest; vel neque potest neque vult; vel denique et potest et vult; si primum, dicendus foret invidus; si alterum, imbecillus; si tertium, et imbecillus et invidus; si quartum, nulla mala deberent adesse. At respondetur cum distinctione, nempe, mala metaphysica Deum nec posse, nec velle impedire; mala physica, licet absolute loquendo impedire posset, spectata tamen rerum natura, et ordinariis physicis legibus integris manentibus, ea nec potest nec vult omnino impedire; mala demum moralia, quamvis integra prorsus manente humana libertate, per solam praevisionem et suppeditionem

Ad 4^m. *Dist. ant.* posset cogitari ens melius relative et *ad extra*, *conc.* absolute et *ad intra*; *nego*. Sicut summae bonitatis conceptus non oritur ex multiplicatione bonitatis participatae, ita nec absoluta et intrinseca bonitas summe perfecti potest dijudicari ab extrinseca bonitatis manifestatione; siquidem quicumque bonitatis gradus forent in creaturis, semper alius major concipi posset; ergo intrinseca et absoluta bonitas entis summe perfecti non tollitur eo quod possibile sit ens *ad extra* melius.

CAPUT TERTIUM.

DE ATTRIBUTIS DEI RELATIVIS AD EXTRA.

Inter attributa Dei relativa *ad extra* recensetur bonitas sive beneficentia, justitia, etc. de quibus propter nexum quaestionum superius quantum licuit, locuti sumus. Nunc itaque de creatione, conservatione, concursu et providentia distinctis articulis agemus.

ARTICULUS 1.

DE CREATIONE.

77. Non de eductione rerum hujus mundi ex nihilo quaestionem hic instituimus; hoc enim et jam aliquatenus colligitur ex dictis superius (1), et adhuc ex dicendis in Psychologia et Cosmologia de anima nostra et de materia in particulari constabit; sed de ipsa vi creandi ejusque, ut ita dicam *valore* hic sermo est, utrum scilicet soli Deo competat. Fuerunt enim auctores, qui cum Avicena arbitrati sunt, eam entibus creatis instrumentaliter convenire posse (2). Alii hujus vis infinitatem ex infinitate

mediorum infallibiliter efficacium, impedire posset, tamen non vult, *quia id velle minime tenetur*.

(1) Cap. 1. art. 1. et 2.

(2) Haec autem fuit istius mauritani philosophi cum aliis opinio; Deum scilicet tantum intelligentiam sive angelum quendam sublimiorem immediate creasse, et eidem deinceps munus demandasse caetera inferiora entia spiritualia creandi, a quibus tandem reliqua entia materialia procreata fuerunt. Unde hu-